

בענין פרוזבול

גיטין (ל"ו) תנן התם (שביעית פ"י מ"ג) פרוסבול אינו משמט. זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן שראה את העם שנמנעו מלהלות זה את זה ועברו על מ"ש בתורה 'השמר לך פן יהי דבר עם לבבך בליעל' עמד והתקין פרוסבול. וזה הוא גופו של פרוסבול: מוסרני לכם פלוני ופלוני דיינין שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבנו כל זמן שארצה והדיינים חותמים למטה או העדים. והקשה הגמ' 'ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטא שביעית והתקין הלל דלא משמטא. ותירץ אב"י שפרוזבול מועיל רק לפי שיטת רבי דשמיטה נהגת בזה"ז רק מדרבנן. ¹ ועל זה הקשה הגמ' לאידך גיסא "ומי איכא מידי דמדאורייתא לא משמטא שביעית ותקינן רבנן דתשמט". אמר אב"י שב ואל תעשה הוא. רבא אמר הפקר ב"ד הי' הפקר, עכ"ד.

ונחלקו רש"י ותוס' בביאור תירוצו של רבא. תוס' (ד"ה מי איכא) סובר שרבא תי' רק הקושיא הב' של הגמ' שרבנן תקנו דשביעית משמטת ע"י הפקר ב"ד הפקר. ורש"י סובר שרבא גם תירץ הקושיא הא' של הגמ' שפרוזבול מועיל אפילו בזמן ששביעית נהגת מה"ת, מכח הפקר ב"ד הפקר.

והוסיף תוס' דאיתא בספרי (דברים ט"ו, ג') "ואשר יהי לך את אחיך תשמט ידך" ולא של אחיך בידך, מכאן אמרו המלוה חברו על המשכון והמוסר שטרותיו לב"ד אין משמיטין עכ"ד. ונחלקו עם רש"י בביאור דרשה זו. לפי תוס' לומדים מהפס' שני דרכים שבהם שביעית אינה משמטת, א. מלוה על המשכון. ב. מוסר שטרותיו לב"ד. ולפי שיטת רש"י, דפרוזבול מועיל מה"ת מכח הפקר ב"ד הפקר, מוסר שטרותיו לב"ד מועיל מטעם הפקר ב"ד הפקר, דדרשת הספרי היא רק למלוה על המשכון, ומוסר שטרותיו לב"ד הוא רק אסמכתא בעלמא.

ע"י בתוס' במכות (ג: ד"ה המוסר שטרותיו לב"ד) שפי' הקונטרס דמוסר שטרותיו לב"ד היינו פרוזבול. והקשה התוס' וז"ל ולא נראה, דהא במס' שביעית תני המוסר שטרותיו לב"ד והדר קתני פרוזבול אינו משמט, אלמא תרי מילי נינהו. לכן נראה דתרי מילי נינהו ומוסר שטרותיו לב"ד מדאורייתא אינו משמט עכ"ל. ונ"ל דלרש"י (שפי' במכות דמוסר שטרותיו לב"ד היינו פרוזבול) צ"ל דהדרשה היא למלוה על המשכון, ומוסר שטרותיו הוא תקנת הלל מדין הפקר ב"ד הפקר ודברי הספרי הם אסמכתא בעלמא דלדעתו, פרוזבול ומוסר שטרותיו לב"ד מהנו מדין הפקר ב"ד הפקר.

ואפ"ל דלדעתו שאני מוסר שטרותיו לב"ד מפרוזבול, דהכותב פרוזבול אינו נותן השטרות לב"ד, אלא נותן לב"ד הרשות לגבות חובותיו בלי למסור להם השטרות, ושניהם מועילים מדין הפקר ב"ד הפקר (ועפ"ז מיושב קושיית התוס' במכות). ולתוס', מה"ת כשמוסר שטרותיו לב"ד אין שביעית משמטת, ותקין הלל פרוזבול שמועיל גם כשאינו מוסר שטרותיו לב"ד. כלומר, דנחלקו רש"י ותוס' אם מוסר שטרותיו לב"ד הם ב' דינים חלוקים (תוס') או ב' אופנים של דין א' (רש"י). ונראה לומר כן בדברי רש"י לעיל (ל"ב: ד"ה מוסרני לכם) שכתב וז"ל גבי פרוזבול שהוא מוסר שטרותיו לב"ד" וגם שם קשה, כמ"ש תוס' מכות ג: דהמשניות בשביעית מחלקות בניהם. וצ"ל דאע"פ שהם ב' אופנים שונים (ולפיכך הם ב' משניות) כיון שכוחם בא ממקור אחד של הפקר ב"ד, רש"י מדמה אותם. ²

ונ"ל שיש שיטה שלישית בביאור תקנת פרוזבול. ע' בב"י סי' ס"ז (מספר השטרות לר"י אברצלונני שטר נ"ב) דלר"י אברצלונני (ס' ס"ז) יש גירסא אחרת בפרוזבול. וז"ל ואני מוסר לכם מילי פרוזבול ויהבית לכוון במתנה ד' גרמידי מן ארעא דאית לי ועל גביהון ארשיתי יתכוון למגבה לי כל שטר חוב דהוה לי איניש עכ"ל. וצ"ע מה המקור לדין זה שיש חיוב על המלוה להקנות קרקעות לב"ד. הספר התרומות (שער מ"ה) כתב שמקור לדעת הר"י אברצלונני נמצא בירושלמי שביעית (פ"י ה"ג) שרב סובר שהמלוה והלוה צריכים קרקע כדי לכתוב פרוזבול. ונ"ל דהר"י אברצלונני הבין שהמלוה צריך קרקע כדי להקנות השטר פרוזבול לב"ד אגב הקרקע, ובזה פרוזבול דומה לגמרי למוסר שטרותיו לב"ד. ונראה לומר, דלדעת הר"י אברצלונני פרוזבול גם מועיל

בזמן ששמיטה נהגת מה"ת (ולאו מטעם רש"י של הפקר ב"ד), דכמו שכשאדם מוסר שטרותיו לב"ד אין שמיטה משמטת דב"ד תובעים החוב ואין עליהם איסור ד"לא יגוש", כמו כן בפרוזבול מוסרים החוב לב"ד, בלי מסירת השטר עצמו על ידי קנין קרקע³.

מאידך גיסא, להרמב"ם אין פרוזבול דומה למוסר שטרותיו לב"ד כלל. הרמב"ם בפיהמ"ש למס' שביעית (פ"י מ"ד) פירש לשון הפרוזבול המובא במשנה "מוסר אני לכם" - "אני מעיד אתכם על כך וכך". לדעת הרמב"ם המלוה אינו מוסר לדיינים החוב, כדעת הרי אברצלוני אלא הוא מעיד שהוא לווה ממון לאחר. יוצא, לדעת הרמב"ם אין פרוזבול דומה למוסר שטרותיו כלל וכלל וכמש"כ בדעת תוס'.

הרמב"ם בהל' שמיטה ויובל (פ"ט הט"ז) פסק דפרוזבול מועיל רק בזה"ז, דשמיטה נהגת רק מדרבנן. ונ"ל דכיון דלפי הרמב"ם פרוזבול אינו מטעם הפקר ב"ד הפקר, ואינו בכלל הדין תורה דמוסר שטרותיו לב"ד כמ"ש התוס', והוא רק תקנה מדרבנן הוא מועיל רק בזמן ששמיטה נהגת מדרבנן. וצ"ע, למה לא פירש הרמב"ם שפרוזבול מועיל מה"ת מטעם הפקר ב"ד הפקר שהרי הרמב"ם פסק (פכ"ד מהל' סנהדרין ה"ו) שיש כח לב"ד להפקיר מה"ת⁴.

ושמעתי ממו"ר הרב אבא ברונשפיגעל שליט"א שדעת הרמב"ם מובנת ע"פ מ"ש הרשב"א בסוגייתנו. הרשב"א פי' בדעת רש"י שפרוזבול מועיל מה"ת מדין הפקר ב"ד הפקר, כדמוכח מקרא שהביא ר' אלעזר בסוגיין מספר יהושע (י"ט, נ"א) "אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות למטה בני". והרשב"א הוסיף על דברי הגמ' וז"ל דמה אבות מנחילין ואומרים שדה פלונית לפלוני וזכה לו מיד, ואף קודם שבא לידו, אף ראשים מנחילין לכל מי שירצו ואומרים ממון של ראובן יהא לשמעון וזוכה בו מעתה לשמעון". הרשב"א פי' שלדעת רש"י ר' אלעזר מחדש דהפקר ב"ד הפקר מועיל להפקיר ממון של זה ולהקנותו לזה. ולפיכך אע"פ ששביעית משמטת ההלואה, ב"ד יכולים לזכות למלוה מה שהתורה אמרה שנשאר ברשות הלוה. והוסיף מו"ר שע"פ זה מובן הא דהביאה הגמ' ב' מקורות להפקר ב"ד הפקר. דלר' יצחק מקורו מהפסוק בעזרא (י, ח) "וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו". ומהאי קרא לומדים שב"ד יכולים רק להפקיר ממון ולא להקנותו לאחרים. ונראה שר' יצחק ור' אלעזר חולקים בגדר הדין דהפקר ב"ד הפקר. דלר' יצחק ב"ד יכולים רק להפקיר ממון, וקרא דיהושע הוא מיוחד לחלוקת הארץ. ולר"א לומדים מיהושע שב"ד יכולים להפקיר ולהקנות⁵. ושמחתי כשמצאתי הסבר מו"ר במח' ר"א ור"י בשו"ת מהר"י בן לב (א, קט"ו). שהמהר"י בן לב הביא דעת המהרי"ק (בשו"ת סי' א') שאין כח לב"ד להפסיד להאי ולהשכיר להאי עיי"ש שהביא ראי' ממ"ש שמואל בסוגייתנו דפרוזבול עולבנא דדייני. והמהר"י בן לב חולק עליו והקשה דאפילו את"ל שר' יצחק ור' אלעזר חולקים בזה כמ"ש, איך ידע המהרי"ק לפסוק כר' אלעזר ולא כר' יצחק. ונראה שהמהר"י בן לב הסכים לפי' זו במח' בין ר' אלעזר ור' יצחק.

וע' מ"ש הרמב"ם בהל' סנהדרין (פכ"ד ה"ו) שכתב הדין של הפקר ב"ד הפקר והביא רק המקור מס' עזרא, ולא מס' יהושע. ולפי מ"ש אפ"ל שהרמב"ם הביא הפסוק בעזרא דלדעתו ב"ד יכולים רק להפקיר ממון ולכן פרוזבול אינו מועיל מה"ת מדין הפקר ב"ד הפקר כמ"ש הרשב"א בדעת רש"י⁶.

עי' בספר תורת זרעים שהסביר שיטת הרמב"ם, שפרוזבול מהני רק מדרבנן, בענין אחר. הרמב"ם וספר החנוך מונים ב' מצוות בתורה בענין שמיטת כספים א. מצוה על המלוה לשמט ההלואה ב. לאו על המלוה של "לא יגוש". לדעת הרמב"ם פרוזבול מועיל רק להפקיע השמטת שנת השביעית ואינו מועיל לסלק הלאו ד"לא יגוש". שהרי הרמב"ם בפיהמ"ש כתב ש"מוסרני לכם" פי' "שמעיד אני אתכם" דאינו כמוסר שטרותיו לב"ד, ולפי שלא מסרם לב"ד יש עליו לאו דלא יגוש". ולכן פרוזבול מועיל רק כששמיטה נהגת מדרבנן, כמש"כ ביד החזקה שאין בו איסור ד"לא יגוש"⁷.

---

[1] רבי לא הזכיר בפירושו דשמיטה בזה"ז דרבנן, שרק אמר בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים בזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים. ועי' בשו"ת בית הלוי ח"ג סי' א' שדייק בדברי רש"י שזו

רק דעת אב"י בשיטת רבי דשמיטה בזמן בית שני (דורו של הלל) נוהגת רק מדרבנן אבל אין לדייק שכו"ע מודי שדעת רבי היא דשמיטה בזה"ז דרבנן. ולפי זה מובן הא דהביא רש"י ב' סיבות שאין שמיטה בזה"ז מה"ת א. משום שאין נוהגין בו יובל ב. קדושה ב' לא קדשה לעתיד לבא, עיי"ש. ועוד פ"ה הא דכתב רש"י דקדושה ב' לא קדשה לעתיד לבא ובחולין ו: כתב דקדושה ב' קדשה לעתיד לבא שרש"י הכא רק פירש כן בדעת רב, אבל בדעת החכמים אפשר לומר ששמיטה נוהגת בזה"ז מה"ת דאורייתא. וכך משמע מרש"י ב"ק קי"ד שכתב דרבי לאחר החורבן הי' ואיכא מ"ד לא קדשה לעתיד לבוא. ורש"י כתב כן בהדיא במו"ק (ב:) שחכמים שחולקים על רבי סוברים דשביעית נוהגת בזה"ז מדאורייתא. וצריך לומר כמ"ש הבית הלוי שרש"י פירש דקדושה ב' בטלה רק לדעת רבי. ועוד נראה מרש"י שחכמים חולקים על רבי בעיקר הדין דשביעית בזה"ז דלדעתם הוא מה"ת (ודלא כמ"ש הגרא"י הכהן קוק בספרו שבת הארץ שהחכמים רק חולקים על ההקיש בין השמטת כספים להשמטת קרקע. וחכמים סוברים דהשמטת קרקע היא דרבנן אבל השמטת כספים היא דאורייתא).

[2] וגם צ"ל כן ברש"י ל"ו ד"ה אימא בי' מילתא. ואח"כ מצאתי שהפנ"י גם הסביר המח' רש"י ותוס' כאן ע"פ מ"ש במכות ג: וע' לקמן עוד בזה. ועפ"ז אפשר להבין שיטת רש"י (לז. ד"ה אלא) שכותבים פרוזבול רק על הקרקע "דלא תקנו אלא בזמן שהחוב כשאר רוב שטרות שהן נגבין מן הקרקע דהוי מילתא דשכיחא כדאמרינן בכמה דוכתי במילתא דלא שכיחא לא עבוד בה רבנן תקנתא." וחולק על הר"ש בשביעית שכ' שקרקע דינו כגבוי לפניו דלרש"י צריכים קרקע משום דבלא"ה לא גזרו רבנן לעקור שביעית.

[3] ואע"פ שאינו מפורש בדברי הר"י אברצלוני הטעם שהמלווה צריך קרקע, ואפילו בית יוסף רק מוסיף שצריך קרקע כדי להקנות הפרוזבול אגב קרקע, והב"י אינו נותן הטעם, מצאתי שהמנחת יצחק כתב סברא זו בדעת הר"י אברצלוני (אלא שפי' דעת תוס' בדרך אחר).

וע"ש שהביא מנהג הבד"צ בירושלים שכותבים פרוזבול ע"פ נוסח הר"י אברצלוני. ושלא כדברי הגרמ"פ באגר"מ חו"מ ח"א סי' י"ט, וכ"א שהקפיד הגרמ"פ שלא לכתוב פרוזבול ע"פ גירסת הר"י אברצלוני. וע"ש שהקשה הגרמ"פ דאם הוא מקנה לדיינים קרקע, ה"ז הרשאה, ועכשיו הם בעלי דברים ואינם יכולים להיות דיינים. ועיי"ש במנח"י מה שתי'.

והמנח"י הביא מעשה שאירע כשהגרי"ז מבריסק בא למסור שטר פרוזבול להבד"צ ואמר לפנייהם הלשון המבואר בשו"ע, ולא כגירסת הר"י אברצלוני, וכשראה הנוסח של הבד"צ תמה עליו. והסביר הרב עפשטיין האב"ד של הבד"צ שאין זה רק דעת הר"י ברצלוני אלא גם רבינו גרשום (שנדפס ב"ב כ"ז). סובר שצריכים למסור פרוזבול לב"ד אגב קרקע.

[4] וע"פ פשטות אינו סובר כתוס' שפרוזבול מועיל מה"ת אלא שלא רצו חכמים לעשות תקנה שעוקר דבר מה"ת שהרי הרמב"ם כתב וז"ל אבל שמיטה של תורה אין הפרוזבול מועיל בה עכ"ל משמע שיש חסרון בעצם הכח של פרוזבול. ולדעת תוס' צ"ל דבשמיטה של תורה לא תיקנו חכמים פרוזבול.

[5] והאחרונים חולקים בזה. עיין קצה"ח ונתה"מ סי' רל"ה אם קנין של קטן (מדרבנן מטעם הפקר ב"ד הפקר) מועיל לשחרר עבד מה"ת. וע"ע במחנה אפרים הל' משיכה סי' ב' שכתב דהפקר ב"ד הפקר אינו עושה את מי שאינו זוכה כזוכה.

[6] כשהצעתי הדבר לפני חבורת תלמידים הבה"ח דניאל פרולך הקשה שהרמב"ם שם כתב "וכן יד לדיין תמיד להפקיר ממון שיש לו בעלים ומאבד ונותן כפי מה שיראה." וקשה דמכאן משמע דב"ד יכולים להפקיר ולהקנות. ושוב מצאנו במהדורת פרנקל ש"ג "וכן שיש לדיין תמיד להפקיר ממון שיש לו בעלים ומאבד זכותן כפי מה שיראה.

[7] ע"פ היסוד הנ"ל, שיש ב' מצוות נפרדות בהשמטת כספים אפשר להסביר מח' אחרונים אם קטן חייב במצוות השמטת כספים. ע' מג"ח (מצוה תע"ז) ששמיטת כספים אפקעותא דמלכא ושביעית משמטת אפי' הלוואות של קטן. אבל התומים סי' ס"ז סקכ"ה חולק וסובר דכיון דאין איסור לאו בקטן, חוץ מלהאכילו נבלות, לפיכך, אין שמיטה משמטת הלוואות הקטן (ע"ש שפי' הסוגיא שיתומים אין צריכין פרוזבול). דנח' האחרונים איזה מצוה מחייב הגברא לשמט כספים ואיזה מצוה נובע מהמחייב העיקרי. דלפי המנ"ח אע"פ שאין לאו דלא יגוש כשלווה לקטן, המ"ע דשמוט מפקיע החוב. אמנם לפי התומים השמטת כספים נובע מהלאו דלא יגוש, ואין איסור להגיש קטן.